

Євгеній ШАПОВАЛОВ

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,

shapovalov457@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0287-0005

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНУ ДОВКІЛЛЯ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ В УМОВАХ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Одним із важливих регуляторних механізмів, доступних державі, є екологічне оподаткування. Його мета – стримування та компенсація шкоди, завданої довкіллю у процесі людської діяльності, шляхом впровадження обов'язкових платежів. При цьому об'єкт і база оподаткування, назва податків і подальше використання коштів, що залучені ними, є різними у кожній державі.

В Україні основним природозахисним платежем є екологічний податок. Децентралізація, що є однією із ключових реформ в країні, має на меті передачу ресурсів та відповідальності із центрального на місцевий рівень. Таким чином, актуальним є пошук доцільного й обґрунтованого розподілу надходжень від екологічного податку між бюджетами державного, регіонального та місцевого рівня.

Мета – дослідити організаційно-правові засади зарубіжних та вітчизняного комплексів природозахисних платежів у контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Результати. Проаналізовано світовий та національний досвід у сфері оподаткування з метою захисту навколишнього природного середовища. Виявлено актуальний стан справ функціонування екологічного податку в Україні. Окреслено подальші напрямки досліджень на цю тему.

Висновки. Функціонування обмежувально-дозвільної системи в структурі екологічного оподаткування сприятиме зменшенню викидів шкідливих речовин у довкілля. Водночас наявність податкових пільг є стимулом для переходу на більш "дружні" та безпечні до природи способи виробництва та залучення новітнього обладнання й технологій.

Враховуючи євроінтеграційний вектор нашої держави, адаптування до основних світових тенденцій у сфері захисту навколишнього природного середовища, зокрема побудови "низько вуглецевого" суспільства, є необхідним. Детально продумана й організована економічна політика країни, яка ґрунтувалася б на цій концепції, могла б сприяти досягненню таких цілей, як приваблення іноземних інвестицій, усунення неоднозначності в трактуванні нормативно-правової бази та покращення економічної, екологічної ситуації в державі загалом.

Ключові слова: екологічний податок, бюджет, децентралізація, місцеві бюджети, вуглецевий податок, обласний бюджет, об'єднані територіальні громади.

Табл.: 4, рис.: 2, бібл.: 13.

Евгеній ШАПОВАЛОВ

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

**НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ.
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ РЕАЛИИ В УСЛОВИЯХ
ФИСКАЛЬНОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ**

Введение. Одним из важных регуляторных механизмов, доступных государству, является экологическое налогообложения. Его цель – сдерживание и компенсация вреда, нанесенного окружающей среде в процессе человеческой деятельности, путем внедрения обязательных платежей. Причем объект и база налогообложения, название налогов и дальнейшее использование средств, привлеченных ими, различны в каждой стране.

В Украине основным природоохранным платежом является экологический налог. Децентрализация – одна из ключевых реформ в стране – имеет целью передачу ресурсов и ответственности с центрального на местный уровень. Таким образом, актуальным является поиск разумного и обоснованного распределения поступлений от экологического налога между бюджетами государственного, регионального и местного уровня.

Цель – исследовать организационно-правовые основы зарубежных и отечественного комплексов природоохранных платежей в контексте реформы местного самоуправления и территориальной организации власти.

Результаты. Проанализирован мировой и национальный опыт в сфере налогообложения с целью защиты окружающей среды. Выявлено актуальное состояние дел функционирования экологического налога в Украине. Определены дальнейшие направления исследований на эту тему.

Выводы. Функционирование ограничительно-разрешительной системы в структуре экологического налогообложения будет способствовать уменьшению выбросов вредных веществ в окружающую среду. В то же время наличие налоговых льгот является стимулом для перехода на более “дружественные” и безопасные к природе способы производства и привлечения новейшего оборудования и технологий.

Учитывая евроинтеграционный вектор нашего государства, адаптация к основным мировым тенденциям в сфере защиты окружающей среды, в частности построения “низко углеродного” общества, является необходимой. Детально продуманная и организованная экономическая политика страны, основанная на данной концепции, могла бы способствовать достижению таких целей, как привлечение иностранных инвестиций, устранение неоднозначности в трактовке нормативно-правовой базы и улучшение экономической, экологической ситуации в государстве в целом.

Ключевые слова: экологический налог, бюджет, децентрализация, местные бюджеты, углеродный налог, областной бюджет, объединенные территориальные общины.

Yevhenii SHAPOVALOV

graduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
shapovalov457@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0287-0005

TAX REGULATION OF THE ENVIRONMENT. FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES IN THE CONTEXT OF FISCAL DECENTRALIZATION

Introduction. The dynamic extensive development of the world economy during the twentieth and twenty-first centuries has led to a significant deterioration of the ecological situation of industrial regions and raised the question of finding the optimal balance between output growth and environmental protection. One of the important regulatory mechanisms available to the state is environmental taxation. The purpose of this tax is to contain and compensate for environmental damage caused by human activities through the introduction of mandatory payments. However, the object and base of taxation, the name of taxes and further use of funds raised by them are different and depend on the country.

The main environmental payment is the ecological tax in Ukraine. Decentralization, one of the key reforms in the country, aims to transfer resources and responsibilities from the central to the local level. Thus, it is important to find an appropriate and reasonable distribution of revenues from the environmental tax between the budgets of state, regional and local levels.

The purpose of the article is to research the organizational and legal bases of modern foreign and domestic complexes of nature protection payments in the context of reform of local self-government and territorial organization of power.

Results. The current world and national experience in the field of taxation in order to protect the environment is analyzed. The current state of affairs of the environmental tax in Ukraine is revealed. Further directions of research on this topic are outlined.

Keywords: environmental tax, budget, decentralization, local budgets, carbon tax, regional budget, amalgamated hromadas.

JEL Classification: H621, H72.

Постановка проблеми. Стрімка зміна клімату протягом XX та XXI ст. породила нагальну потребу виокремлення та побудови ефективної моделі із взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими та взаємозбалансовуючими інструментами впливу на стан навколишнього природного середовища. Своєю чергою вони мають забезпечити досягнення довготривалого економічного та соціального балансу в глобальному просторі.

Одним із основних трендів останніх років є використання податків та інших загальнообов'язкових платежів для попередження та компенсації негативного

впливу на довкілля, що виникає у процесі господарської діяльності. Водночас економічна природа таких платежів є неоднорідною та визначається багатьма факторами, в тому числі станом розвитку економіки та загальним добробутом громадян держави.

Також в контексті адміністративно-територіальної реформи та бюджетної децентралізації варто приділити увагу питанню зарахування податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, виконання фіскальної функції окремих податків та ефективності використання коштів, що закумуляовані такими платежами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні механізми зменшення рівня забруднення навколишнього середовища шляхом впровадження системи загальнообов'язкових платежів та питання їх розподілу між місцевими і державним бюджетом розглянуто у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: Н. Л. Авраменко, Б. М. Данилишина, О. А. Чалої, О. Є. Найденко, К. Дж. Арров, Дж. Стігліца, Р. Шапіро, Дж. Шульца та багатьох інших. Також інформаційну базу дослідження становлять закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють екологічне оподаткування, матеріали Департаменту фінансів Вінницької обласної державної адміністрації.

Метою статті є дослідження організаційно-правових засад зарубіжних та вітчизняного комплексів природозахисних платежів у контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні наукові дослідження чітко показують, що екологічне оподаткування – це високоефективний метод боротьби із забрудненням навколишнього середовища, зокрема і з парниковим ефектом. Щорічна емісія парникових газів у країнах Європейського Союзу, починаючи із першої половини 1980-х рр., має стрімку тенденцію до спаду. В 2015 р. цей показник сягнув близько 3,5 млн тонн, що майже на 1,5 млн тонн менше, ніж в 1979 р. [1]. Суттєвим поштовхом до цього стало прийняття Третьої програми дій Європейського Співтовариства “Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і Програма дій з навколишнього середовища” в 1983 р. Пріоритетним способом боротьби із погіршенням стану довкілля було запровадження різноманітних видів екоподатків, передусім енергетичних (energy taxes).

Національні особливості побудови податкової системи зумовлюють той факт, що нині в країнах ОЕСР і ЄС діють 375 податків та 250 екологічних зборів й інших платежів [2, с. 10]. Таким чином, немає чіткого визначення терміна “екологічний податок”. Згідно із законодавством Євросоюзу, екологічний податок є податком, базою оподаткування якого є фізична одиниця (або проксі фізичної одиниці) будь-чого, що має доведений, специфічний негативний вплив на навколишнє середовище [3].

Відповідно до даних Євростату, сукупні податкові надходження від екологічних податків в країнах Євросоюзу за 2015 р. становили близько 359,3 мільярди євро (2,4% ВВП Євросоюзу та 6,3% податкових надходжень у європейських державах). Варто зауважити, що умовними лідерами із застосування природозахисного оподаткування є Хорватія, Сербія та Словенія. Частка екоподатків цих Балканських країн у структурі сукупних податкових надходжень перебуває на рівні 11% й становить 4% щодо ВВП. Хоча, на нашу думку, до аналізу надходжень від природозахисних податків в країнах ЄС варто ставитися з обережністю. Для прикладу, відносно низькі показники надходжень можуть бути пов'язаними із низькими ставками податків. Водночас ставки можуть бути й високими і виконувати стримуючу функцію, сприяючи зменшенню обсягів ведення шкідливої для природи діяльності. Таким чином, країни, що є передовими у застосуванні фінансових механізмів регулювання стану довкілля (Німеччина, Франція, Бельгія), перебувають в кінці рейтингу за обсягами залученого ресурсу.

З 2002 р. по 2015 р. надходження від екологічного оподаткування в ЄС збільшились на 2,4% в рік (в поточних цінах), тоді як ВВП в ринкових цінах зріс на 2,7%. У 2015 р. рівень податкових надходжень був на 95 млрд євро вищим, ніж у 2002 р. Хоча

фінансова криза і спричинила серйозний спад економічної активності в ЄС, що призвело до зниження податкових надходжень в 2008 і 2009 рр., та, починаючи з 2010 р., налагодилася тенденція до їх зростання, що має місце і в наш час [3].

Сучасна світова наукова думка поділяє екологічні податки на три основні групи:

- енергетичні податки (energy taxes);
- транспортні податки (transport taxes);
- податки на забруднення та ресурсні податки (pollution and resource taxes) [4].

Податки на енергію (які містять податки на паливо для транспортних засобів) становлять на сьогодні найбільшу частку в структурі сукупних надходжень від екоподатків в країнах ЄС (76,7%). Податки на енергоносії відіграють особливо важливу роль в Чехії, Литві, Люксембурзі та Румунії, в 2015 р. вони становили понад дев'ять десятих екологічних податкових надходжень. Поряд з цим, частка податків на енергію 2015 р. трохи перевищила 50% надходжень від екологічних податків на Мальті (51,3%) і становила лише 55–56% від загального обсягу в Норвегії (55,4%), Данії (55,5%) і Нідерландах (55,9 %).

Транспортні податки посідають друге місце. В 2015 р. цей показник у ЄС-28 становив 19,8% . Їх питома вага була значно вищою в Австрії (35,5% від усіх екоподаткових надходжень), Ірландії (38%) і Данії (38,7%). Лідерами ж виступили Мальта (40,3%) і Норвегія (40,6%). Найменші частки транспортних податків у загальному обсязі надходжень від екологічних податків були в Естонії (2,2%) і в Литві (2,5%).

Податки на забруднення і ресурсні податки становлять відносно невелику частку (3,5%) від загального обсягу екоподаткових надходжень у країнах ЄС. Ця категорія містить різні види платежів: наприклад, податки на відходи, забруднення води та повітря. У багатьох європейських країнах вони були

введені пізніше, ніж енергетичні та транспортні, що пояснює їх слабке фіскальне значення. Найбільша частка податків на забруднення в структурі екологічного оподаткування спостерігається в Хорватії (16,9%) і Нідерландах (13,7%). На противагу цьому, в Греції взагалі немає податків цієї категорії. У Німеччині, Кіпрі та Румунії були зафіксовані незначні суми надходжень від податків на забруднення та ресурсних податків [3].

Варто приймати той факт, що податкові системи різних країн, у тому числі в контексті екологічного оподаткування, є більш чи менш ефективними. Враховуючи ступінь розвитку регіонів та загальне економічне благополуччя держав, можна говорити про те, що в одних країнах система екоподаткування може краще впоратися з поставленими завданнями, залучаючи більше грошових ресурсів та захищаючи довкілля. Проте така неоднорідність відступає при визначенні певних спільних рис зарубіжних систем природозахисного оподаткування. Спираючись на специфіку промисловості й навіть на життєвий спосіб населення своєї країни, держави надають перевагу тим чи іншим видам екоподатків. Спільною ж рисою є стале зростання їх важливості. При чому країни, які відносно нещодавно долучилися до подібної практики, демонструють зростання саме фіскальних надходжень, тоді як держави-піонери вже пройшли такий етап і екоподатки справді позитивно вплинули на рівень забруднення навколишнього середовища.

Одним із найпопулярніших природозахисних податків в країнах західного світу вважається вуглецевий податок (carbon tax), що стосується групи податків на забруднення. Вуглецевий податок – плата за використання пального на вуглецевій основі (вугілля, нафта, природний газ) [5]. Приблизно податку на карбон вважають, що оподаткування викидів вуглекислого газу стимулюватиме підприємства, споживачів та

законодавців зменшити викиди, що завдають шкоди клімату, інвестувати в ефективні енергетичні системи та розвивати низьковуглецеві джерела енергії. Також, на їхню думку, вуглецевий податок є найкращим шляхом до подолання глобального потепління, оскільки вимагає найменшого ступеня перманентного регуляторного впливу та передбачає залучення мінімальної суми коштів на запровадження. Кінцева мета функціонування даного податку, на нашу думку, передбачає виконання таких умов:

- Викиди вуглецю повинні оподатковуватись за рахунок викопного палива пропорційно вмісту вуглецю, а податок накладається на “висхідний” рівень у ланцюжку поставок.
- Ставки вуглецевого податку у різних країнах має стартувати з низького рівня для того, щоб громадяни та інституції мали час для пристосування. Після періоду звикання, ставки в інтенсивному темпі підвищуватимуться за попередньо встановленою траєкторією, яка відповідала б очікуванням інвесторів, споживачів та урядів.
- Певна частина надходжень, залучених за допомогою вуглецевого податку, має спрямовуватися на соціальні програми підтримки домогосподарств з низьким рівнем доходу.
- Субсидії та пільги, які заохочують видобуток та використання вуглецевих джерел енергії, мають бути усунені.

Піонером із запровадження вуглецевого податку вважають Фінляндію, де він був введений в лютому 1990 р. Об'єктом оподаткування став карбоновий вміст у структурі викопних паливних джерел і становив 1,12 євро за тонну викидів CO₂. За час свого функціонування податок двічі зазнав реформування у 1997 та 2011 рр. Сучасні ставки фінського вуглецевого податку є одними з найвищих у світі. При чому їх диференціа-

ція залежить від виду об'єкта оподаткування. Таким чином, за одну тонну викидів CO₂, спричинену використанням рідкого палива (бензин, нафта тощо), платник зобов'язаний перерахувати до бюджету 65 дол. США. За умови застосування інших викопних джерел енергії ставка перебуває на рівні 60 дол. США за одну тонну викидів діоксиду вуглецю в атмосферу [6]. Варто зазначити, що вуглецевий податок у Фінляндії відіграє не лише природоохоронну функцію, а й виступає повноцінним фіскальним інструментом. Частина надходжень скеровують на фінансову підтримку населення з низьким рівнем доходу. Таким чином, можна говорити про формування “позитивного іміджу” такого платежу в суспільстві. До того ж, для полегшення фіскального навантаження на громадян та бізнес при реформуванні податку в 2011 р. водночас із встановленням високих ставок вуглецевого податку відбулося зниження ставок корпоративного податку та податку на персональний дохід працівника. Такий приклад є яскравим вираженням перегляду державою своїх пріоритетів і досягнення екологічного та соціального ефекту економічним шляхом.

Податкова система США, будучи складовою частиною системи державних фінансів, також є трирівневою та передбачає високий ступінь повноважень на місцевому рівні. Таким чином, ставки вуглецевого податку в різних штатах різняться. Деякі юрисдикції, як Округ Колумбія та Вермонт, можуть отримувати доволі незначні надходження від вуглецевого податку. Загалом це тому, що вони або не мають електростанцій в межах своїх кордонів, або вже перейшли на низьковуглецеву енергетику, наприклад, роблячи основний акцент на розвитку гідроенергетики. Інші ж штати, такі як Вайомінг та Західна Вірджинія, мають змогу мобілізувати до 2% ВВП штату за рахунок податку в сумі 20 дол. за тонну викидів CO₂, спричинену ви-

користанням викопного палива [7, с. 9]. Ці два відсотки ВВП мають неабияке значення, адже в середньому власні надходження, що охоплюють продажі, майно, доходи, податки (без урахування трансфертів з федерально-го бюджету), формують 5% ВВП американського штату. Прогнозування надходжень від податку на карбон в США відбувається шляхом множення ставок податків на обсяги викидів вуглецю в межах штату та часто здійснюється за допомогою експертного методу. При цьому до уваги береться такий фактор, як коливання попиту та пропозиції на викопні джерела енергії, що своєю чергою залежить від природних та економічних умов, які значно різняться залежно від штату та ступеня його ділової активності, пріоритетних джерел енергії та структури викидів.

Аналізуючи податок на карбон, можна дійти висновку, що його функціонування значно залежить від обраної економічної та екологічної політики, специфіки податкової системи та навіть національної ментальності (табл. 1).

Хоча в більшості країн ставки податку за викиди діоксиду вуглецю є пропорційними,

у Норвегії існує прогресивна система оподаткування. Нижня межа – на рівні 3 дол. за тону CO_2 , тоді як верхнє значення посідає 4-те місце в світі та становить 52 дол. за тону викидів.

Як видно з табл. 1, найвищі ставки – у Швеції та Швейцарії. Франція, Великобританія та Данія мають помірний рівень ставок – близько 20 дол. за тону викидів. Ісландія та Нова Зеландія встановили планку дещо нижче, враховуючи географічне розташування та відсутність розвинутого промислового комплексу, що міг би бути основним джерелом викидів. В пострадянських країнах, таких як Україна, Латвія та Естонія, – одні з найнижчих ставок серед країн світу.

В Японії плата за викид тонни вуглецю є низькою, оскільки для держави пріоритетом є не компенсація завданої шкоди, а її попередження. Створене в 2001 р. міністерство довкілля є центральним органом виконавчої влади, що фокусує свою діяльність на розробленні та впровадженні різноманітних інструментів, покликаних боротися із забрудненням. У рамках поставленої мети функціонує три ініціативи (рис. 1).

Таблиця 1

Ставки вуглецевого податку за тону викидів CO_2 в країнах світу

Країна	Ставка податку за 1т CO_2 (USD)
Швеція	131
Швейцарія	86
Данія	26
Франція	25
Великобританія	24
Нова Зеландія	13
Ісландія	10
Латвія	4
Японія	3
Естонія	2
Україна	0,5

*Складено на основі [5].

Рис. 1. Фінансові ініціативи міністерства довкілля Японії

*Складено на основі [8, с. 5].

Однією із найбільш пріоритетних цілей, задекларованих профільним міністерством, є досягнення "низьковуглецевого суспільства" ("Low-carbon society").

Згідно з даними міністерства довкілля Японії, в 2016 р. за допомогою таких програм вдалося залучити близько 10 млрд єн, що становить 87 млн доларів. Найбільшу суму (6 млрд єн або 52,6 млн дол.) мобілізував Японський зелений фонд, тоді як субсидія та програма еколізингу принесли 2,1 млрд єн (18,4 млн дол.) та 1,8 млрд єн (15,8 млн дол.) відповідно [8, с. 5].

Таким чином, очевидно є ефективність японської економічної програми захисту довкілля. До того ж, потужний фінансовий ресурс, що потім спрямовується на природоохоронні заходи в Японії, акумулюється і за допомогою вуглецевого податку та програми "Зелених" ОВДП.

Щодо України, то вуглецевий податок внесений до складу вітчизняного екологічного податку. Серед переліку забруднюючих речовин, за викиди яких в атмосферу стягується плата, наявний й двоокис вуглецю.

Варто зазначити, що Законом України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" ще в 2011 р. з метою розвитку економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності було передбачено удосконалити нормативно-правову базу з питань оподаткування забруднення навколишнього природного середовища, зокрема виробництва, зберігання, транспортування та споживання екологічно небезпечної продукції, яка негативно впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я населення, та водночас підвищення збору за забруднення навколишнього природного середовища, збільшивши плату за скидання одиниці маси забруднюючої речовини до європейського рівня, з урахуванням токсичності [10]. На сьогодні можна із впевненістю заявити, що хоч певні кроки в напрямку підвищення ставок й були здійснені, їх рівень в нашій державі є нижчим від середньоєвропейського.

Традиційно, в Україні саме екологічний податок вважається основним фіскальним

платежем, спрямованим на компенсацію шкоди, заподіяної природі суб'єктами господарювання.

Варто зазначити, що на даному етапі свого становлення наша держава проголосила фіскальну децентралізацію, як один із головних векторів розвитку. Зі збільшенням обсягів прав на місцях зростає і рівень відповідальності. Для виконання своїх обов'язків та функцій, як територіальних органів влади, обласним, міським, сільським та селищним радам необхідний достатній обсяг ресурсів, в тому числі й фінансових. Розглянемо динаміку надходжень від екологічного податку за п'ять останніх років на прикладі Вінницької області.

Отже, можна зробити висновки, що за 2015 р., який ми вважатимемо за базовий період, обсяг податкових надходжень становив 110088,8 тис. грн.

У 2016 р. цей показник зріс в півтора рази і становив 165578,8 тис. грн (темپ приросту – 150,4%). Основною причиною стало підвищення рівня ставок, що мало місце з початку 2016 р. А 2017 р. продовжив тенденцію до зростання обсягу надходжень,

їх сума становила 210498,6 тис. грн, хоч зростання незначне, а темп приросту – 127,1%. У 2018 р. темп приросту становив 93,2%, а сума від податку набула значення 196099,6 тис. грн. Показники 2019 р. перебувають на рівні 204962 тис. грн, відповідно темп приросту становитиме 104,5%.

Дані табл. 3 демонструють, що найбільші надходження до місцевих бюджетів Вінниччини заходять за кодом 190101 “Надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення” та за 2019 р. становлять 97942,1 тис. грн. При цьому наявна тенденція до зростання. Темп росту показників 2019 р. до 2018 р. становив 105,4%.

Важливим моментом щодо розуміння суті екологічного податку є його специфіка, що закріплює за ним конкретні напрями спрямування. Як відомо, теоретична дефініція терміна “податок” передбачає саме нецільовий характер цього платежу.

Найбільшим забруднювачем Вінницької області є Ладжинська ТЕС, обсяг викидів якої за 2019 р. становить 70844,31 тонн/

Таблиця 2

Надходження екологічного податку до бюджету Вінницької області у 2015–2019 рр.*

Найменування показників	2015 рік	2016 рік	Темп росту до 2015 р., %	2017 рік	Темп росту до 2016 р., %	2018 рік	Темп росту до 2017 р., %	2019 рік	Темп росту до 2018 р., %
Екологічний податок – всього, тис.грн	110088,8	165578,8	150,4	210498,6	127,1	196099,6	93,2	204962	104,5
в тому числі									
Надходження до Державного бюджету	22017,7	33115,75	150,4	42099,7	127,1	88244,9	209,6	92232,9	104,5
Надходження до місцевих бюджетів – всього	88071,1	132463,0	150,4	168398,9	127,1	107854,7	64,0	112729,1	104,5
в т. ч.									
До обласного бюджету	60548,9	91068,31	150,4	115774,2	127,1	58829,9	50,8	61488,6	104,5
До бюджетів сільських, селищних, міських рад	27522,2	41394,7	150,4	52624,7	127,1	49024,8	93,2	51240,5	104,5

*Складено на основі [11; 12].

Таблиця 3

**Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів
Вінницької області за кодами, 2018–2019 рр.***

Код	Назва підкоду екологічного податку	Фактичне надходження за 2018 р., тис. грн	Фактичне надходження за 2019 р., тис. грн	Темп росту, %
190101	Надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення	92 912,3	97 942,1	105,4
190102	Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	2 380,7	2 571,1	108,0
190103	Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	12 561,7	12 215,8	97,2
190100	<i>Всього</i>	<i>107 854,7</i>	<i>112 729,1</i>	<i>104,5</i>

*Складено на основі [10; 11].

рік. Водночас у 2018 р. ТЕС здійснила 72,29 тис. тонн викидів шкідливих речовин в атмосферу. Хоча у 2019 р. викиди зменшилися на 1,45 тис. тонн, Ладижинська ТЕС, яка належить до АТ ДТЕК “Захід-енерго”, потрапила до ТОП-10 антирейтингу компаній-забруднювачів, посівши в ньому 8-ме місце. Зменшення кількості викидів шкідливих речовин пов'язують зі зменшенням обсягів виробництва електроенергії та виводом двох енергоблоків в консервацію.

Окрім того, основними забруднювачами повітря є Філія управління магістраль-

них газопроводів “Черкаситрансгаз” ПАТ “Укртрансгаз” Барське лінійне виробниче управління з обсягом викидів 1359 тонн/рік та компресорна станція “Іллінці” Гайсинське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” з обсягом викидів 744 тонн/рік [13].

Варто зазначити той факт, що природа цього фіскального платежу багато в чому визначається пропорційним співвідношенням розподілу між рівнями бюджетної системи держави. Так, з 2015 р. до 2017 р. розподіл становив 80% на 20% на користь

Таблиця 4

**Нормативи розподілу надходжень від екологічного податку
між державним та місцевими бюджетами у 2015–2020 рр.***

Роки	державний бюджет	місцеві бюджети	в тому числі	
			обласний бюджет	бюджети сільських, селищних, мських рад
2015	20,0	80,0	55,0	25,0
2016	20,0	80,0	55,0	25,0
2017	20,0	80,0	55,0	25,0
2018	45,0	55,0	30,0	25,0
2019	45,0	55,0	30,0	25,0
2020	45,0	55,0	30,0	25,0

*Складено на основі [12].

місцевих бюджетів. З 2018 року, нормативи розподілу надходжень екологічного податку є майже однаковими – 55% на 45% на користь місцевого бюджету. Зміну нормативів розподілу на користь держбюджету можна пов'язувати із неефективністю використання екологічних коштів місцевими бюджетами. Зокрема, значні суми акумулювалися в бюджетах територіальних громад, що мають на своїй території великих забруднювачів. Водночас цільове призначення цього платежу робило неможливим використання коштів на проведення ремонтних робіт, надання премій чи надбавок посадовим особам органу місцевого самоврядування. Як наслідок, значні суми коштів осідали на депозитних рахунках місцевих рад та не були ефективно використаними.

На нашу думку, передача частини надходжень на державний рівень – правильна тенденція, адже метою екологічного податку має бути не наповнення бюджетів, а зменшення забруднення навколишнього природного середовища.

Цікавим фактом є те, що в 2015 р. та 2016 р. при встановленні однакових відсоткових пропорцій 80% на 20% на користь місцевих бюджетів зарахування надходжень відбувалося до різних фондів. Так, у 2015 р. екологічний податок зараховували до загальних фондів державного і відповідних місцевих бюджетів, простежити використання цих коштів із загального “казана” було неможливим. Таким чином, цільове призначення екологічного податку було знехтуване. Водночас, на нашу думку, це була виправдана тимчасова дія, необхідна для наповнення загального фонду держбюджету з метою врегулювання кризової ситуації, що склалася в економіці України через воєнні дії на Донбасі та анексію Криму. Закон України від 24 грудня 2015 року “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо цільового спрямування еко-

логічного податку” [13] реанімував функціонування спеціального фонду охорони навколишнього природного середовища як складової місцевих бюджетів.

З одного боку, варто говорити про позитивні зміни, що потенційно можуть дати ефект в середньостроковому та довгостроковому періодах, оскільки згідно із законодавством кошти місцевих і Державного фондів охорони навколишнього природного середовища можна використовувати тільки для фінансового забезпечення здійснення природоохоронних заходів, в т. ч. захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, ресурсозберігаючих заходів, наукових досліджень з цих питань, ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також заходів для зниження забруднення навколишнього природного середовища та дотримання екологічних нормативів і нормативів екологічної безпеки, для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення.

Враховуючи задекларований державою з початку 2015 р. курс на фінансову децентралізацію, ці нормативи розподілу вдало вписуються в концепцію побудови спроможних адміністративно-територіальних одиниць базового рівня. Рис. 2 демонструє стале збільшення залученого фінансового ресурсу місцевих бюджетів у Вінницькій області за період із 2015 р. по 2017 р. Водночас, після зміни нормативів розподілу надходжень у 2018–2019 рр., екологічних коштів на місцевому рівні значно поменшало. Це відкриває широкий простір для дискусії в кількох напрямках.

По-перше, чи потрібно здійснювати природозахисні заходи централізовано на рівні держави, чи їх треба віддати на відкуп на місця. Ми вважаємо, що чинний розподіл є доволі оптимальним, адже це

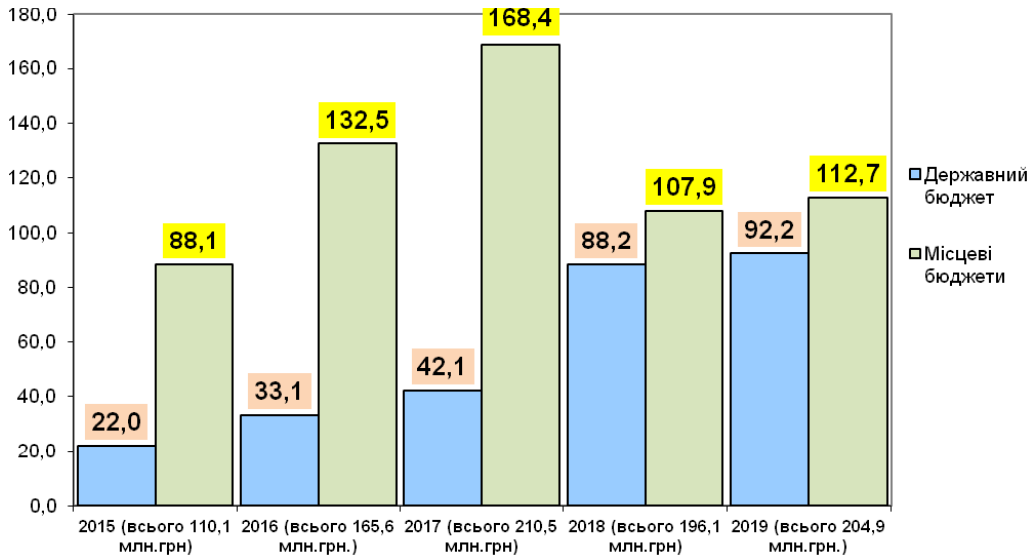

Рис. 2. Надходження екологічного податку по Вінницькій області у 2015–2019 рр.*

*Складено на основі [10; 11].

дає змогу знайти необхідний баланс між акумулюванням коштів на державному рівні для вирішення глобальних проблем та, водночас, залишає значну частину ресурсу в регіонах із високим рівнем забруднення довкілля.

По-друге, суперечливим питанням, що потребує вивчення, є розподіл надходжень між бюджетами громад та обласним бюджетом. На нашу думку, більш доцільним рішенням є централізація фінансового ресурсу саме на регіональному рівні. Негативний вплив об'єктів забруднювачів не обмежується адміністративними межами громади, на якій вони здійснюють свою діяльність, шкоди зазнають і сусідні території. Збільшення наповнення спецфонду обласного бюджету дасть змогу реалізувати більш масштабні програми та проекти, результатами яких стануть конкретні заходи із відновлення навколишнього природного середовища.

Водночас, як свідчить досвід попередніх років, використання коштів спецфон-

ду назвати раціональним також складно. Мало місце як накопичення невикористаних коштів на рахунках, так і нецільове їх використання розпорядниками на місцях, спричинене, зокрема, постійним дефіцитом бюджетів.

Варто зауважити, що хоч поступове збільшення обсягу надходжень аналізованого періоду вказує на позитивні зрушення у проблематиці фіскальної суті екологічного податку, досі залишається багато недоліків саме в процесі управління наявним ресурсом. Тепер необхідно створити механізм ефективного менеджменту коштами, що мобілізуються за допомогою екологічного податку.

Серед більш практичних проблем у сфері регулювання рівня викидів CO₂ за допомогою екологічного податку в Україні варто зазначити й той факт, що часто податковий інспектор не має фізичної змоги перевірити підприємство на наявність викидів понад зазначені ліміти, оскільки обладнання, необхідне для здійснювання

таких вимірів, відсутнє. Тому, хоч де-юре багато установ, що спалюють твердопаливні матеріали, повинні сплачувати екологічний податок, де-факто здійснити контроль неможливо.

Відповідно до інформації Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2019 р., видатки на охорону навколишнього природного середовища зросли на 20,5%, порівняно з 2018 р., та становили 6,3 млрд грн. У цьому можна побачити позитивний сигнал. Незважаючи на інфляційні процеси, все-таки присутнє зростання обсягу наданих коштів. Водночас не слід забувати про те, що ефект від його надходження буде нівельованим в разі невдалого використання екологічних грошей.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що, окрім залучення коштів шляхом оподаткування, потрібно налагодити систему ефективного керування ними задля забезпечення необхідного результату в середньо- та довгостроковій перспективі, що сприяло б покращенню стану навколишнього середовища в нашій державі та переорієнтації промисловості на “зелені” технології.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що, окрім залучення коштів шляхом оподаткування, необхідно налагодити систему ефективного керування ними задля забезпечення необхідного результату в середньо- та довгостроковій перспективі, що сприяло б покращенню стану навколишнього середовища та переорієнтації промисловості на “зелені” технології.

Список використаних джерел

1. *The emissions database for global atmospheric research (EDGAR)*. URL : <http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=CO2andGHG1970-2016>.

2. *The political economy of environmentally related taxes*, 19 June 2006. Paris : OECD, 2006. P. 10.

3. *Eurostat official web-page*. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>.

4. *Environmental taxation and EU environmental policies*. EEA Report. 2016. № 17.

5. *Carbon tax center*. URL : <https://www.carbontax.org/whats-a-carbon-tax/>.

6. *Sustainable development knowledge platform*. URL : <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=99&n>.

7. *State-level carbon taxes: options and opportunities for policymakers*, 28 July. Washington DC, 2016. P. 9.

8. *Summary of environmental finance programs*, 1 February. Tokyo, 2017. P. 5.

9. Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року”. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 26. Ст. 218. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

10. Аналітична довідка Департаменту фінансів Вінницької обласної державної адміністрації про виконання бюджету Вінницької області за 2015-2018 роки.

11. Аналітична довідка Департаменту фінансів Вінницької обласної державної адміністрації про виконання бюджету Вінницької області за 2019 рік.

12. Закон України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо цільового спрямування екологічного податку” від 24.12.2015 р., № 918-VIII.

13. *Державна служба статистики України*. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. *The emissions database for global atmospheric research (EDGAR)*. Available at: <http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=CO2andGHG1970-2016>.

2. *The political economy of environmentally related taxes.* (2006, June, 19). Paris: OECD.

3. Eurostat official web-page. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>.

4. *Environmental taxation and EU environmental policies.* (2016). EEA Report, 17.

5. Carbon tax center. Available at: <https://www.carbontax.org/whats-a-carbon-tax/>.

6. Sustainable development knowledge platform. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=99&n>.

7. *State-level carbon taxes: options and opportunities for policymakers.* (2016, July, 28). Washington DC.

8. *Summary of environmental finance programs,* February, 1. 2017. Tokyo.

9. *Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku.* Zakon Ukrainy [On the basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine until 2020. Law of Ukraine]. (2011). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 26. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

10. *Analitychna dovidka Departamentu finansiv Vinnytskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii pro vykonannia biudzhetu Vinnytskoi oblasti za 2015–2018 roky* [Analytical report of the Department of Finance of the Vinnytsia Regional State Administration on the implementation of the budget of the Vinnytsia region for 2015–2018].

11. *Analitychna dovidka Departamentu finansiv Vinnytskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii pro vykonannia biudzhetu Vinnytskoi oblasti za 2019 rik* [Analytical report of the Department of Finance of the Vinnytsia Regional State Administration on the implementation of the budget of the Vinnytsia region for 2019].

12. *Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo tsilovoho spriamuvannia ekolohichnoho podatku.* Zakon Ukrainy vid 24.12.2015 r., № 918-VIII [On amendments to the Budget Code of Ukraine on the target direction of the environmental tax. Law of Ukraine]. (2015, December, 24).

13. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2020.